

KLEVERIGE POELSLAK *MYXAS GLUTINOSA* DRAPARNAUD, 1805

Tekst – R.H. de Bruyne, A.W. Gmelig Meyling & A. Boesveld (Stichting ANEMOON)

Synoniemen: *Amphipeplea glutinosa* (Draparnaud, 1805)

Herkenning

De kleverige poelslak komt uitsluitend in zoet water voor en heeft een dun, breekbaar en vrijwel bolvormig huisje. Het huisje is tot 15 mm hoog en tot 13 mm breed. Levende dieren zijn onmiskenbaar, doordat bij het kruipende dier twee aanhangsels van de mantel over de schelp zijn geslagen die deze vrijwel bedekken. Overigens is het dier wel in staat de mantel helemaal in de schelp terug te trekken. Het huisje is nauwelijks hoger dan breed en heeft tot 3 windingen, die regelmatig en snel in grootte toenemen. De onderste winding is zeer groot en omsluit alle vorige windingen vrijwel geheel. De top van de schelp is stomp en steekt nauwelijks boven de windingen uit. De schelp is lichtgeel, glasachtig doorschijnend en zeer fragiel en breekbaar.

Te verwisselen met

Zoals hierboven gezegd zijn levende dieren onmiskenbaar, doordat bij het kruipende dier twee aanhangsels van de mantel over de schelp zijn geslagen waardoor ze uit het water gehaald lijken op een slijmklompje. De tentakels zijn tweemaal zo lang als de breedte aan de basis; bij andere poelslakken is de lengte van de tentakels ongeveer gelijk aan de breedte (Gittenberger et al. 1998). De schelp van de kleverige poelslak lijkt meest op die van bepaalde vormen van de ovale poelslak *Radix balthica* (Linnaeus, 1758) (vroeger bekend onder de naam *Radix ovata* (Draparnaud, 1805)). De schelp van *Myxas* is echter nog fragieler en de top steekt nooit boven de laatste windingen uit. Bovendien is het callus aanzienlijk uitgebreider dan bij de schelpen van de andere poelslakken.

Levenswijze

De kleverige poelslak brengt zijn hele leven in zoet water door. Het voedsel bestaat uit algen, enigszins rotte plantendelen, hogere planten, de biofilm aan het wateroppervlakte en uit in het water gevallen stuifmeel. De mantel (de zichtbare weke delen van de slak) zijn bij de kleverige poelslak groot en voorzien van veel bloedvaten. Hierdoor zijn ze in staat om extra zuurstof uit het water op te nemen, zodat het dier minder vaak naar de oppervlakte kruipt voor het verversen van de luchtvoorraad dan de meeste andere tot de longslakken behorende waterslakken.

Het zijn relatief snel groeiende, kortlevende slakken. De volwassen dieren leggen hun eikapsels in april-mei dicht bij het wateroppervlak op waterplanten. De eikapsels zijn gelatineuze snoeren die tot 54 mm lang en 5-6 mm breed kunnen zijn en tot 188 eieren bevatten (Gittenberger et al. 1998). Na het leggen van de eikapsels, sterven de dieren af en in de tweede helft van de zomer zijn alleen jonge dieren te vinden die in de herfst of pas in het volgende voorjaar volwassen worden. De slakken overwinteren op de bodem. De dieren lijken bestand tegen korte perioden van bevriezing (Karnekamp 1970).

Over de dispersiecapaciteit is weinig bekend. Mogelijk dat soms verspreiding over grotere afstand mogelijk is als gevolg van versleping van plantenmateriaal door vogels.

Biotoop

De dieren komen lokaal voor in zeer schone, ongestoorde, stilstaande meren, plassen en vaarten met een rijke vegetatie. De soort wordt onder andere veel waargenomen op de bladen van krabbenscheer *Stratiotes aloides*. Ze worden slechts zeer zelden in zwak stromend water gevonden.



Verspreiding van de kleverige poelslak voor (cirkel) en vanaf 1980.

Bij recente inventarisaties werd op vrijwel alle plaatsen waar de kleverige poelslak werd gevonden, ook de platte schijfhoren aangetroffen. Verder komt de soort veel voor in gebieden waar ook de groene glazenmaker voorkomt *Aeshna viridis*.

Inventarisatie

De kleverige poelslak is het beste te vinden in de periode van april t/m oktober. De aantallen zijn dan het hoogst en de dieren zijn in deze periode groot genoeg om gemakkelijk herkend te worden. Echter ook in andere jaargetijden kan de soort worden aangetroffen. In het voorjaar kruipen volwassen dieren ook over de bodem en zijn zo beter te vinden. Gedurende de zomer leven de dieren doorgaans dieper onder het wateroppervlak en op planten. In deze periode treft men vaak onvolgroeide dieren. Een vaartuig is in veel gevallen onmisbaar om de juiste plekken te kunnen bereiken. De planten dienen voorzichtig bekeken te

worden, niet alleen omdat het deels om beschermde planten gaat, maar ook omdat de huisjes heel teer zijn. De kleverige poelslak is met wat oefening goed in het veld te vinden en te herkennen. Met behulp van een net kan onderwatervegetatie uit het water worden geschept waarna naar deze soort kan worden gezocht op de bladeren van de planten. Indien de aanwezigheid van de soort vermoed wordt, maar er ondanks gericht zoeken geen dieren zijn gevonden, kan overwogen worden de onderwatervegetatie te verzamelen en te conserveren op alcohol, waarna deze monsters later op de aanwezigheid van juvenielen kunnen worden bekeken.

Verspreiding in Europa

De soort is bekend uit grote delen van midden en noord Europa, oostwaarts tot het noordwesten van Azië (westelijk Siberië). De soort is echter bijna overal schaars. In de meeste landen vertoont het voorkomen sinds ca 1960 een sterk dalende trend en geldt de soort als sterk achteruitgegaan of verdwenen. In meerdere landen is de soort opgenomen op de Rode Lijst en worden gerichte beschermingsmaatregelen uitgevoerd.

Verspreiding in Nederland

Met uitzondering van de Waddeneilanden, Zeeland en Limburg zijn vindplaatsen bekend vanuit heel Nederland. De meeste waarnemingen komen echter uit de laagveengebieden in het zuidoosten van Noord-Holland, Utrecht en in Noordwest-Overijssel. Van veel locaties is de soort alleen van voor 1980 bekend.

Vanaf 2005 zijn er gerichte inventarisaties uitgevoerd in Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht maar van een landsdekkende inventarisatie is echter nog geen sprake. In Zuid-Holland werden veel oude

vindplaatsen bezocht die thans liggen in intensief beheerd agrarisch gebied. De kleverige poelslak kon daar nergens meer worden teruggevonden. De soort werd wel teruggevonden in het Vechtplassengebied, het Naardermeer, de Weersloot bij Breukeleveensche Plas en in de Stichtsch-Ankeveensche Polder (Oostelijke binnenpolder van Tienhoven). Verder is de kleverige poelslak in 2007 waargenomen op nieuwe locaties in de Nieuwkoopse plassen en in de Wieden in de wateren ten noorden van de Beulakerwilde.

Van de kleverige poelslak zijn uit de periode vóór 1980 219 meldingen bekend uit in totaal 115 km-hokken. Na 1980 is de soort waargenomen in 93 km-hokken, waarvan 44 verspreid liggen over in totaal 19 Natura2000-gebieden. Buiten Natura2000-gebieden is de soort in 49 km-hokken waargenomen.

Trend

Betrouwbare uitspraken over een eventuele trend in het voorkomen van de kleverige poelslak zijn moeilijk te doen, aangezien de soort geen deel uitmaakt van monitoringonderzoek. Bij de opstelling van de Rode Lijst voor mollusken, in 2003, werd aan de hand van op dat moment beschikbare gegevens in Nederland een zeer sterk dalende trend berekend. In het verleden (voor 1960) was de soort aanzienlijk algemener dan tegenwoordig. In Van Benthem Jutting (1933) wordt de verspreiding nog als volgt getypeerd: 'In Nederland algemeen, maar nog niet bekend uit Noord-Holland ten N. van het IJ, de Waddeneilanden, Groningen, Drenthe, Overijssel'. Janssen en de Vogel (1965) vermelden nog: 'bekend van een groot aantal vindplaatsen, vermoedelijk echter algemener dan wordt verondersteld'. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw is de soort sterk afgenomen.

Het is niet toevallig dat dit gelijk loopt met de toen sterk toegenomen waterverontreiniging en eutrofiëring. Zoals uit de kaart blijkt is er duidelijk een veel groter aantal meldingen uit de periode (ver) vóór 1980 dan erna. Latere meldingen van nieuwe vindplaatsen buiten de reeds bestaande, zijn uiterst sporadisch en hebben gewoonlijk betrekking op zeer individuele, vaak toevallige vondsten (o.a. De Vries 1994). Bij zeer gericht onderzoek werden recentelijk wel weer meerdere waarnemingen gedaan.

Bedreigingen

Schone, ongestoorde, stilstaande meren, plassen en sloten met een rijke vegetatie van waterplanten zoals krabbescheer zijn de laatste decennia steeds zeldzamer geworden. Vooral eutrofiëring en verdroging (drainage) zijn hiervan de oorzaak. Gittenberger et al 1998 noemen o.a. het inlaten van Rijnwater als mogelijke oorzaak voor het sterk teruglopende aantal meldingen van de kleverige poelslak uit Nederland en verwijzen naar Smolders & Roelofs (1995) die een duidelijke afname waarnamen van krabbescheer, een plant waarin de kleverige poelslak vaak voorkomt.

De soort is waarschijnlijk zeer gevoelig voor het schonen van sloten. De dichtheden van deze soort zijn namelijk veel kleiner dan die van de meeste andere soorten waterslakken. In het seizoen waarin er vegetatie is, leven de dieren alleen op deze planten. Door het verwijderen van de gehele watervegetatie is de kans groot dat in de sloot onvoldoende individuen achterblijven om de populatie in stand te houden. Het rigoureuze schonen of uitdiepen van sloten in de voortplantingsperiode (april en mei) is dan ook zeer nadelig.

Beheer

De kleverige poelslak is tegenwoordig grotendeels beperkt tot natuurgebieden. In deze gebieden wordt de soort voornamelijk bedreigd door achteruitgang van de waterkwaliteit en door al te rigoureuze beheermaatregelen. Om te voorkomen dat de soort niet lokaal verdwijnt door al te grootschalig beheer, is het van belang dat de locaties waar de soort aanwezig is worden vastgelegd. Dit geeft beheerders de kans om op deze locaties maatregelen gefaseerd uit te voeren. De sloten waar deze soort voorkomt dienen niet jaarlijks te worden geschoond en wanneer ze worden geschoond dient slechts een deel van de waterplanten te worden verwijderd.

Verder kunnen positieve effecten worden verwacht van maatregelen die gericht zijn op het verbeteren van de waterkwaliteit en het behoud van geschikte plantengedassen, met name krabbescheervegetaties. Vervuiling, verrijking en vertroebeling van water dienen in het leefgebied van deze soort te worden tegengegaan. Gemotoriseerde waterrecreatie dient daarom te worden verminderd in gebieden waar deze soort voorkomt.

De kleverige poelslak is tegenwoordig één van onze zeldzaamste en meest gevoelige slakken en het Nederlandse areaal is van internationaal belang. Monitoring van het voorkomen van de soort is daarom gewenst.

Kansen

De kleverige poelslak kan net als de platte schijfhoren profiteren van maatregelen die voor de groene glazenmaker en de zwarte stern worden genomen. Ondanks het feit dat deze soorten elkaars biotoop delen, stellen ze verschillende eisen. Het is daarom van belang om bij maatregelen voor groene glazenmaker en de zwarte stern te bekijken welke aanvullende maatregelen voor de kleverige poelslak wenselijk zijn.

Grote winst kan worden geboekt indien slootschoningen doordacht worden uitgevoerd. Liefst niet ieder jaar en bij schoning niet alle onderwatervegetatie verwijderen. Verder is winst te behalen door het nog verder verbeteren van de waterkwaliteit. Dat bepaalde Natuurontwikkelingsprojecten hun vruchten kunnen afwerpen is onder meer in het gebied van de Westbroekse Zodden gebleken (Bruins 2000).

In diverse gebieden, zoals de Wieden, kan winst worden behaald door lokaal de gemotoriseerde waterrecreatie tegen te gaan.

Literatuur

- Bank, R. A., Ph. Bouchet, Falkner, G. Gittenberger, E., Hausdorf, T. von Proschwitz, Th. E.J. Ripken 2002. Checklist of species-group taxa of continental Mollusca living in the Netherlands. - CLECOM-PROJECT (CLECOM Section I). Göteborgs Naturhistoriska Museum (14-07-2002).
- Bentham Jutting, W. S. S. van 1933. Mollusca (I) A. Gastropoda, Prosobranchia et Pulmonata. Fauna van Nederland VII. - Sijthof, Leiden 387 p.
- Bruins, R.W.B. & C.J. Boot 2000. Verslag van de excursie naar de Westbroekse Zodden op 13 mei 2000. - Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 315: 98-99.
- Gittenberger, E. & A.W. Janssen (red.) 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken. recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water.. - Nederlandse fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland Leiden. 288 pp.
- Janssen, A. W. & E. F. de Vogel 1965. Zoetwatermollusken van Nederland. - Uitgave NJN. 160 pp.
- Karnekamp, C. 1970. Verdere waarnemingen aan *Myxas glutinosa* (Müller). II. - De Kreukel 06 (01): 02.
- Smolders, A. & J.G.M. Roelofs 1995. Internal eutrophication, iron limitation and sulphide accumulation due to the inlet of River Rhine water in peaty shallow waters in the Netherlands. - Archiv für Hydrobiologie 133: 349-365.



Kleverige poeislak *Myxas glutinosa*. Foto: A.W. Gmelig Meyling (Stichting ANEMOON).